

УДК 316.653+352.07:303.522:[355.01(470:477)]
DOI <https://doi.org/10.32782/2707-9147.2024.104.7>

В. В. ГАЦКО
аспірант факультету соціології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
дослідник
Центр соціологічних досліджень, децентралізації
та регіонального розвитку Київської школи економіки

О. А. БЕЗРУКОВА
доктор соціологічних наук, доцент,
завідувач кафедри галузевої соціології факультету соціології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СТІЙКІСТЬ ЯК ДАНИСТЬ? ЧОМУ ВАЖЛИВО ВИМІРЮВАТИ СТІЙКІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАД ПІД ЧАС ВІЙНИ

Статтю присвячено аналізу поняття «стійкості» української держави та суспільства. Автори зазначають, що стійкість має конкретні компоненти, від яких може залежати майбутня реакція суспільства на шоки. На основі опитування 2 662 респондентів із 12 громад в статті описано соціальні групи, які мають гіршу оцінку стійкості, компоненти стійкості суспільства, що є найбільш проблематичними, а також проаналізовано деякі фактори, що можуть впливати на довіру респондентів до місцевої влади як на один із найважливіших компонентів успішного реагування на шоки війни. Опитування репрезентативне для цих громад, використаний метод багатоступеневої вибірки з квотним відбором на останньому етапі. Дослідження проведення в межах проєкту «Посилення спроможності громад для відбудови через пілотування їхньої взаємодії з університетами», який реалізується Альянсом українських університетів за підтримки Міжнародного фонду «Відродження». Результати дослідження доводять, що стійкість суспільства в громадах можна систематично вимірювати та відстежувати її зміни, а також ідентифікувати проблемні аспекти як у конкретних громадах, так і в суспільстві в цілому. Найбільш проблематичними аспектами стійкості є низька оцінка керівництва громади та скептицизм щодо бажання місцевої влади прислухатись до жителів. Також продемонстровано, що довіра до місцевої влади тісно пов'язана зі сприйняттям стійкості громади, залежить від ефективності її реагування на кризи та якості наданих громадських послуг. Виявлені відмінності між громадами в зоні бойових дій і тилловими громадами, а також між різними соціально-демографічними групами, підкреслюють необхідність врахування цих факторів при формуванні актуального порядку денного державної та регіональної політики.

Ключові слова: війна, українське суспільство, стійкість громад, довіра, соціологічне дослідження.

Постановка проблеми. На момент написання цієї статті минуло тридцять місяців з початку повномасштабного російського вторгнення в Україну, а стійкість української держави та суспільства ще досі сприймається політиками, експертами та громадськістю в усьому світі як само собою зрозуміле явище та часто вживається як синоніми до абстрактних «незламність» чи «потужність». Крім цього, часто стійкість суспільства приймається як даність та фактор, що залишається з Україною завжди та не потребує вимірювання й політик посилення. Таке ставлення неправильне й може призвести до проблем, адже стійке суспільство на початку повномасштабного вторгнення не ідентичне тому, що пережило майже три роки постійних шоків.

Ми вважаємо, що стійкість має конкретні компоненти, від яких може залежати майбутня реакція суспільства на шоки. Тож своїм завданням ми бачимо необхідність привернення уваги науковців до означеної тематики та починаємо дискусію про розробку методології вимірювання стійкості на основі опитування жителів громад. Отже, на основі опитування 2 662 респондентів із 12 громад ми побачили, які соціальні групи мають гіршу оцінку стійкості, які компоненти стійкості суспільства є найбільш проблематичними та що може впливати на довіру респондентів до місцевої влади як на один із найважливіших компонентів успішного реагування на шоки війни. Опитування репрезентативне для цих громад, використаний метод багатоступеневої вибірки з квотним відбором на останньому етапі. Дослідження проведення в межах проекту «Посилення спроможності громад для відбудови через пілотування їхньої взаємодії з університетами», який реалізується Альянсом українських університетів за підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

Метою статті є на основі аналізу результатів дослідження виокремити та описати основні компоненти стійкості суспільства в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. У 2014 році в рамках євроінтеграції України уряд та парламент розпочали реформу децентралізації. Зміни в законодавстві та практиках функціонування дозволили місцевій владі самостійно розпоряджатися бюджетами, де залишалося 60% від ПДФО, та вести більш активну локальну політику. Ці кроки стимулювали розвиток громад, зробили їх більш незалежними від держави та сприяли підвищенню інтересу українців до місцевих справ. Важливим наслідком децентралізації є зростання довіри до місцевої влади, яка залишається вищою [10], ніж до більшості державних інститутів [1]. Автономія та довіра дозволили місцевій владі швидко ухвалювати рішення в кризових ситуаціях, і ця здатність виявилася вирішальною на початку 2022 року.

Після повномасштабного вторгнення концепція стійкості набула значного поширення. Після майже тридцяти місяців великої війни стійкість української держави та суспільства часто сприймається політиками, експертами та громадськістю в усьому світі як само собою зрозуміле явище. Стійкість, продемонстрована Україною, також часто

називають «незламністю» [9] та приписують одночасно інституціям, Збройним силам та суспільству.

Хоча стійкість часто застосовують до опису українців загалом, *досліджень стійкості, що фокусуються саме на громадах*, небагато. Стійкість громад є комплексним явищем, на яке впливають фінансові та політичні рішення, тому її точне вимірювання має як практичне, так і фундаментально-теоретичне значення. З одного боку, ми маємо розуміти, які саме рішення та політики посилюють стійкість до шоків війни, щоб масштабувати їх, а з іншого, – дослідження міждержавної війни містить унікальну можливість посилити чи переглянути наявні теорії.

Одним із важливих інструментів вимірювання стійкості є *Індекс сприйняття стійкості громади* [7], розроблений на основі *Шкали стійкості громад (Community Resilience Scale)*, яку створили Браун і Куліг [3]. Оновлений Кулігом інструмент IPCR містить 11 тверджень і спрямований на більш точне та сфокусоване вимірювання сприйняття стійкості громади. Цей інструмент враховує експертні відгуки, зберігаючи цілісність концепції стійкості. Респонденти оцінювали свою згоду з твердженнями за шкалою від 0 – «Повністю не погоджуюсь» до 4 – «Повністю погоджуюсь» (таблиця 1).

Таблиця 1

Складові Шкали сприйняття стійкості громади [8]

Компонент / Підшкала	Твердження
Лідерство (0=зовсім не погоджуюся, 4=повністю погоджуюся)	Моя громада має сильне керівництво
	Лідери моєї громади прислухаються до жителів
	Зміни в моїй громаді позитивні
	Коли виникає проблема, мешканці громади можуть її вирішити
Залучення спільноти (0=зовсім не погоджуюся, 4=повністю погоджуюся)	У мешканців моєї громади є почуття гордості за неї
	Мешканці моєї громади мають схожі цінності чи ідеї
	Мешканці моєї громади відкриті до нових ідей
	Мешканці моєї громади допомагають один одному
Ізоляція та негативний вплив середовища (0=повністю погоджуюся, 4=не погоджуюся)	Фізичне середовище в моїй громаді негативно впливає на моє здоров'я.
	Мешканці мого населеного пункту почуваються ізольованими від решти громади
	Мешканці моєї громади почуваються ізольованими від решти області

Альянс українських університетів з використанням IPCR провів дослідження потреб громад у стійкості, відновленні та розвитку. Ми опитали респондентів 12 територіальних громад у семи областях: Дніпропетровській, Харківській, Сумській, Чернігівській, Львівській, Івано-Франківській та Рівненській. Кожну громаду досліджував окремий університет Альянсу за єдиною методологією та анкетною. В опитуванні взяли участь 2 662 респонденти. Тут ми спираємося на дані цього дослідження та аналіз, зроблений на основі отриманих даних командою Центру соціологічних досліджень, децентралізації та регіонального розвитку KSE Institute [11].

Спочатку ми показуємо результати оцінки громад за допомогою Шкали сприйняття стійкості, а далі дивимось на довіру до місцевої влади та фактори, які на неї впливають. Середні значення відповідей респондентів за цією шкалою показані на рис. 1.

Шкала сприйняття стійкості. Респонденти виявилися досить скептичними в оцінці керівництва громади (2,16) та його бажання дослухатися до жителів (2,17), а також у питанні змін у громаді (2,16). Водночас оцінка згуртованості громади була переважно позитивною: респонденти переважно вважають, що жителі здатні вирішувати проблеми (2,38), мають спільні цінності (2,50), пишуться своєю громадою (2,53) та активно беруть участь у спільних заходах (2,53). Особливо високо була оцінена відкритість жителів громади до нових ідей (2,83). Водночас респонденти здебільшого не згодні з тим, що їхнє фізичне середовище негативно впливає на їхнє здоров'я (1,26) або що вони почуваються ізольованими від решти громади чи області (0,91 і 0,94). Отже, респонденти проявляють скоріше скептичну позицію

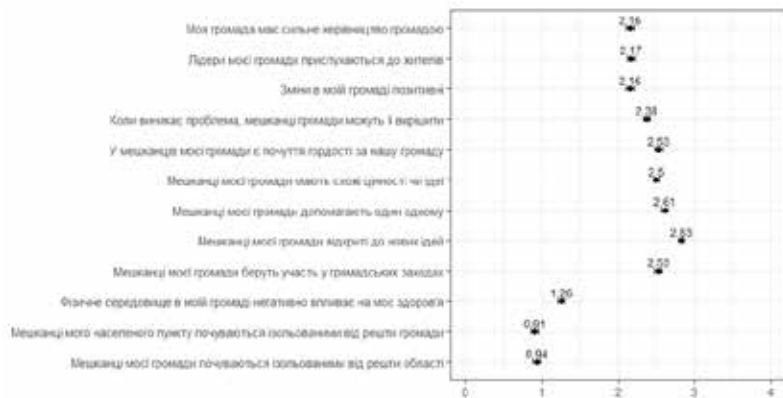

Рис. 1. Середні значення індикаторів Шкали сприйняття стійкості громади

щодо керівництва громади, позитивну – щодо її мешканців, і загалом позитивну – щодо фізичного середовища й відсутності ізольованості у своїй громаді. На основі цього аналізу створено підсумкову шкалу, додавши значення цих 12 тверджень (альфа Кронбаха = 0.85). Шкала лежить у діапазоні від 0 до 48, де вищі показники відповідають вищому рівню стійкості. Аналіз показав статистично значущі відмінності за шкалою сприйняття стійкості громади між громадами в зоні бойових дій (28,2) і тилловими громадами (29,7), а також між чоловіками (28,4) і жінками (29,5). Також виявлено різницю між віковими групами: респонденти 26–35 років мали вищі середні значення (30,9) порівняно з групами 36–60 років (28,8) та 60+ років (28,3). За рівнем доходу статистично значущих відмінностей не виявлено. Водночас респонденти з базовою (30,3) і повною вищою освітою (30,0) показали вищі середні значення оцінки стійкості, ніж ті, хто має середню (28,2) чи професійно-технічну освіту (26,4).

Отже, тут постає запитання: Що впливає на довіру до місцевої влади? Довіра до місцевої влади є ключовим фактором, що визначає стабільність і розвиток громад, особливо в умовах війни. Для потреб представленого дослідження довіру до місцевої влади ми розуміємо як схвалення дій місцевої влади, адже в опитуванні були відсутні прямі запитання, які б вимірювали довіру. Звісно, слід визнати, що підтримка дій місцевої влади та довіра до місцевої влади є різними поняттями. Однак, враховуючи концептуальну близькість між довірою

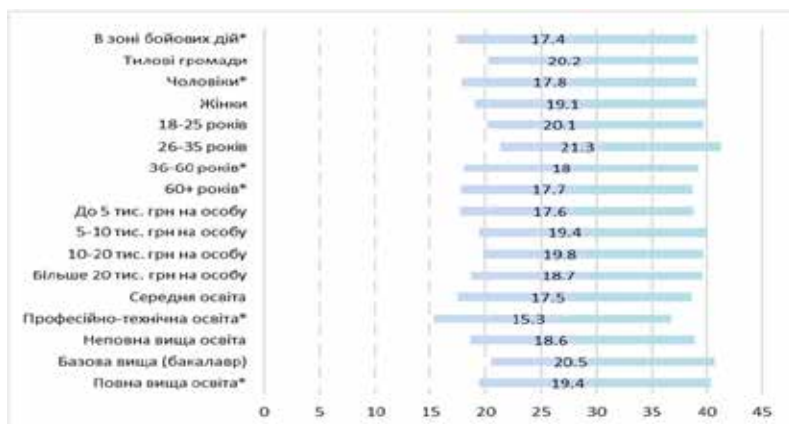

Рис. 2. Середнє значення індикаторів Шкали сприйняття стійкості громади за типами громад та демографічними характеристиками

Примітка: * групи, які мають нижче значення за шкалою сприйняття стійкості громад, ніж інші.

та підтримкою, вважаємо саме в даному випадку такий підхід доречним для нашого аналізу. Якщо все ж таки аналізувати фактори, які найбільше впливають на рівень схвалення роботи місцевих органів влади (чи довіри до них) у 2023 році, то в даному випадку схвалення дій місцевої влади є вимірюваним показником. Рівень схвалення можна визначити, використовуючи шкалу від 1 («Повністю не схвалюю») до 5 («Повністю схвалюю»).

Довіра до місцевої влади, як і будь-який соціальний вимір, може залежати від багатьох факторів. Найбільш очевидною та розкритою в науковій літературі є залежність довіри від якості надання послуг [2], підзвітності та можливості участі [6], ідеологічних та політичних характеристик влади [5] та демографічної структури населення громади [4]. Ми перевірили, як ці фактори та оцінка громади за Шкалою сприйняття стійкості впливають на оцінку довіри наших респондентів до місцевої влади. Результати дослідження демонструють, що вище сприйняття стійкості громади підвищує схвалення діяльності міського голови та міської ради навіть після врахування таких змінних, як перебування громади в зоні бойових дій, стать, вік, дохід та освіта респондентів, а також оцінки дій влади, таких як ефективність реагування місцевої влади на кризи та задоволеність громадськими послугами.

Ефективність реагування місцевої влади виміряна як задоволеність мешканців реакцією влади на надзвичайні ситуації, викликані війною (перебої в постачанні тепла, електроенергії, води тощо, а також ліквідація наслідків обстрілів), а також ефективність інформування владою жителів про потенційні загрози та способи реагування на них. На основі відповідей на сім запитань ми створили шкалу з діапазоном від 1 до 5, де 1 означає «дуже задоволені» реагуванням влади, а 5 – «зовсім незадоволені» (альфа Кронбаха = 0.89).

Задоволеність громадськими послугами побудована з усереднення оцінок 17 послуг та сфер за шкалою від 1 до 5, де 1 – «Жахливо», і 5 – «Відмінно» (альфа Кронбаха = 0.89). До списку було включено наступні послуги: Водовідведення; Водопостачання; Теплопостачання; Енергоефективність та Енергонезалежність; Благоустрій населених пунктів громади; Охорона здоров'я; Загальна середня освіта; Дошкільна освіта; Громадський транспорт; Дорожня інфраструктура; Економічний розвиток; Спорт; Культура; Вивіз сміття; Екологія, навколишнє середовище; Інклюзивність, безбар'єрність громадських просторів та об'єктів соціальної інфраструктури; Підтримка ВПО, військовослужбовців та їхніх сімей, інших вразливих груп (в тому числі молодь, люди старшого віку, люди з інвалідністю).

Більше того, вплив оцінки стійкості громади (рис. 3 та 4) навіть перевершує ефект від здатності місцевої влади реагувати на кризи та рівня задоволеності громадськими послугами.

Цікавою виявилася взаємодія між перебуванням громади в зоні бойових дій та рівнем довіри до місцевої влади. У громадах, розташованих

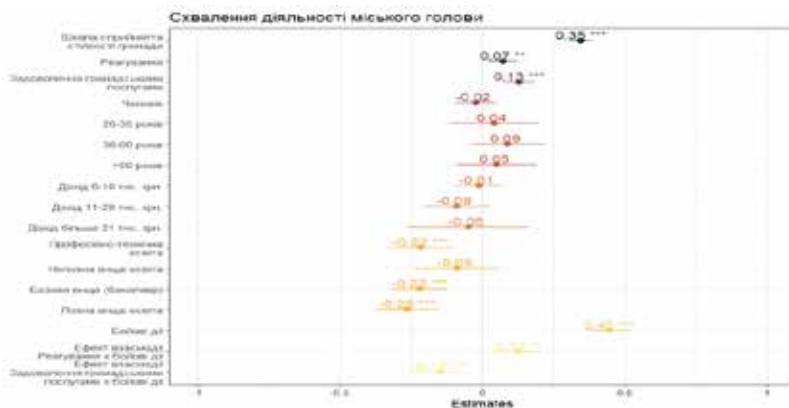

Рис. 3. Стандартизовані коефіцієнти лінійної регресії для схвалення діяльності міського голови

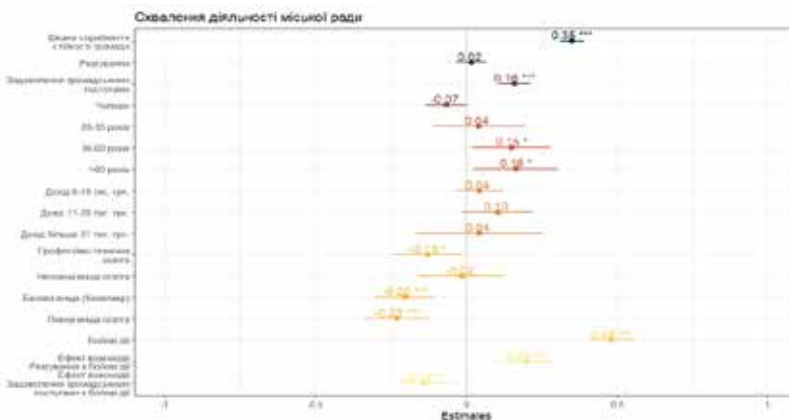

Рис. 4. Стандартизовані коефіцієнти лінійної регресії для схвалення діяльності міської ради

у зоні бойових дій, схвалення міського голови в середньому на 0,52 бали вище, ніж у тилкових громадах, а схвалення міської ради на 0,24 бали вище (з урахуванням інших змінних). Водночас ефективність реагування місцевої влади на кризи має більший вплив на її підтримку саме в громадах у зоні бойових дій. Для тилкових громад цей показник не має значущого впливу на підтримку міської ради (рис. 5 і 6).

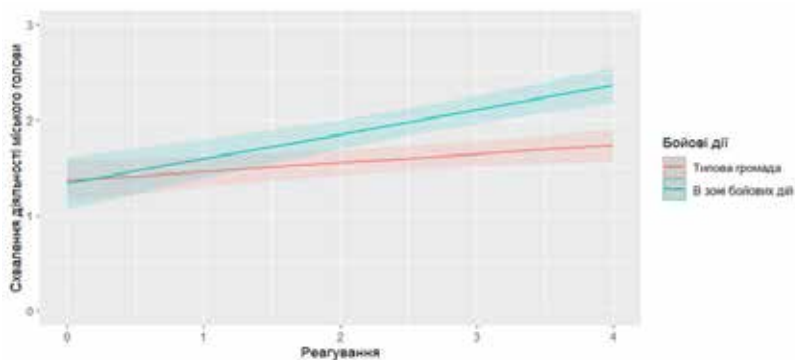

Рис. 5. Прогнозовані значення схвалення діяльності міського голови в залежності від ефективності реагування місцевої влади з лінійної регресії

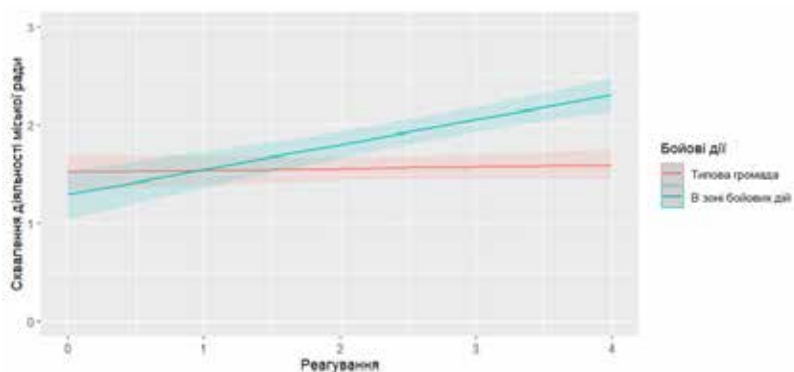

Рис. 6. Прогнозовані значення схвалення діяльності міської ради в залежності від ефективності реагування місцевої влади з лінійної регресії

Подібний патерн спостерігається і у впливі задоволеності громадськими послугами: якість послуг, що надаються місцевою владою, впливає на довіру до неї (підтримку міського голови та міської ради) виключно в тилових громадах (див. рисунки 7, 8).

Щодо значимості соціально-демографічних факторів, відзначимо, що освіта респондентів відіграє важливу роль: респонденти із середньою освітою оцінюють діяльність місцевої влади більш позитивно

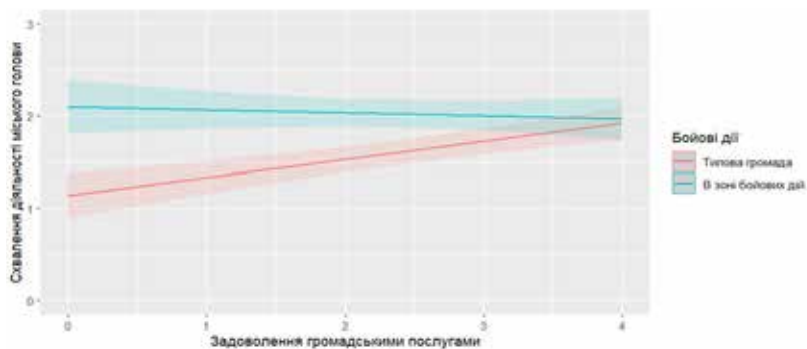

Рис. 7. Прогнозовані значення схвалення діяльності міського голови в залежності від задоволення громадськими послугами з лінійної регресії

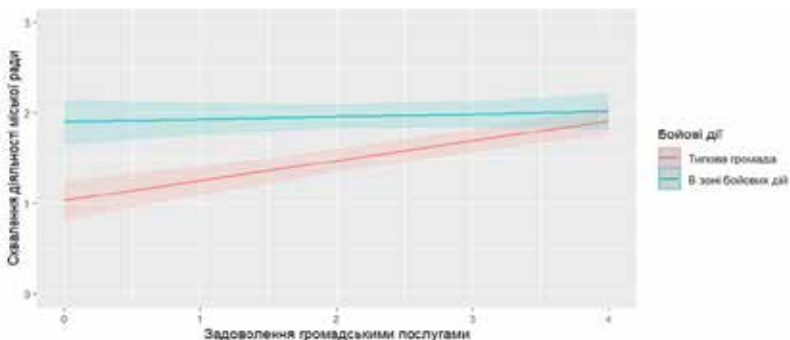

Рис. 8. Прогнозовані значення схвалення діяльності міської ради в залежності від задоволення громадськими послугами з лінійної регресії

порівняно з тими, хто має професійно-технічну, базову чи повну вищу освіту. Також респонденти старше 36 років виявилися більш схильними схвалювати роботу міської ради, ніж молодь віком 18–25 років.

Висновки. Результати дослідження доводять, що стійкість суспільства в громадах можна вимірювати як за допомогою описаного нами інструменту, так і за допомогою інших підходів. Важливішим є те, що стійкість можна систематично вимірювати та відстежувати її зміни, а також ідентифікувати проблемні аспекти як у конкретних громадах, так і в суспільстві в цілому. На основі відповідей 2 662 респондентів

ми виявили, що найбільш проблематичними аспектами є низька оцінка керівництва громади та скептицизм щодо бажання місцевої влади прислухатись до жителів. Хоча загальна оцінка спільноти громади була позитивною, виявлені результати свідчать про необхідність посилення комунікації між керівництвом громади та її мешканцями, а також підвищення прозорості та участі громадян у процесах прийняття рішень. Представлене дослідження також демонструє, що довіра до місцевої влади тісно пов'язана зі сприйняттям стійкості громади, а також залежить від ефективності реагування на кризи та якості наданих громадських послуг. Крім того, ефект взаємодії показує, що вплив якості громадських послуг на довіру до влади сильніше виражений у тилових громадах, тоді як у зоні бойових дій критичною є здатність влади оперативно реагувати на виклики. Виявлені відмінності між громадами в зоні бойових дій і тиловими громадами, а також між різними соціально-демографічними групами, підкреслюють необхідність врахування цих факторів при формуванні актуального порядку денного державної та регіональної політики.

Список використаної літератури

1. Arends, H., Brik, T., Herrmann, B., & Roesel, F. (2023). Decentralization and trust in government: Quasi-experimental evidence from Ukraine. *Journal of Comparative Economics*, 51(4), 1356–1365. <https://doi.org/10.1016/j.jce.2023.08.002>
2. Bouckaert, G., & Van de Walle, S. (2003). Comparing Measures of Citizen Trust and User Satisfaction as Indicators of 'Good Governance': Difficulties in Linking Trust and Satisfaction Indicators. *International Review of Administrative Sciences – INT REV ADM SCI*, 69, 329–343. <https://doi.org/10.1177/0020852303693003>
3. Brown, D. D., & Kulig, J. C. (1996). *The concepts of resiliency: Theoretical lessons from community research*. <https://hdl.handle.net/10133/1275>
4. Christensen, T., & Laegreid, P. (2009). Living in the Past? Change and Continuity in the Norwegian Central Civil Service. *Public Administration Review*, 69(5), 951–961.
5. Christensen, T., Yamamoto, K., & Aoyagi, S. (2020). Trust in Local Government: Service Satisfaction, Culture, and Demography. *Administration & Society*, 52, 009539971989739. <https://doi.org/10.1177/0095399719897392>
6. Jensen, C., & Piatak, J. (2023). Public Service Motivation and Trust in Government: An Examination Across the Federal, State, and Local Levels in the United States. *The American Review of Public Administration*, 54. <https://doi.org/10.1177/02750740231200449>
7. Kulig, J. C., Edge, D. S., & Joyce, B. (2008). Understanding Community Resiliency in Rural Communities through Multimethod Research. *Journal of Rural and Community Development*, 3(3), Article 3. <https://journals.brandonu.ca/jrcd/article/view/161>
8. Kulig, J. C., Edge, D. S., Townshend, I., Lightfoot, N., & Reimer, W. (2013). Community resiliency: Emerging theoretical insights. *Journal of Community Psychology*, 41(6), 758–775. <https://doi.org/10.1002/jcop.21569>
9. Mathers, J. G. (2023). How Russia's War is Changing How Ukraine Thinks. *Political Insight*, 14(2), 16–19. <https://doi.org/10.1177/20419058231181279>

10. Гашко, В., & Дарковіч, А. (2024). *Не тільки про гроші: Виклики співпраці та довіри між активістами та місцевою владою*. <https://voxukraine.org/ne-tilky-pro-groshi-vyklyky-spivpratsi-ta-doviry-mizh-aktyvistamy-ta-mistsevoyu-vladoyu>

11. Каракай, Д., Москотіна, Р., & Савісько, М. (2024). Узагальнюючий звіт по дослідженню потреб 12 територіальних громад для стійкості, відновлення та розвитку. https://auu.com.ua/wp-content/uploads/2024/05/finalnyy-zvit-alyans_web.pdf

Hatsko V. V., Bezrukova O. A. Taking resilience for granted: why it is important to measure the resilience of Ukrainian communities during the war

The article analyses the concept of “resilience” of the Ukrainian state and society. The authors find that resilience has specific components that can determine society’s future response to shocks. Based on a survey of 2,662 respondents from 12 hromadas, the article describes the social groups with the lowest resilience scores, the components of society’s resilience that are most problematic, and analyses some factors that may influence respondents’ trust in local authorities as one of the most important components of a successful response to the shocks of war. The survey is representative of these hromadas, using a multi-stage sampling method with quota selection at the last stage. The study was conducted as part of the project “Enhancing Hromada Capacity for Reconstruction through Piloting Their Interaction with Universities”, implemented by the Alliance of Ukrainian Universities with the support of the International Renaissance Foundation. The results of the study prove that the resilience of society in communities can be systematically measured and tracked, and that problematic aspects can be identified both in specific hromadas and in society as a whole. The most problematic aspects of resilience are low ratings of community leadership and scepticism about the willingness of local authorities to listen to residents. It has also been shown that trust in local authorities is closely linked to perceptions of community resilience, depending on the effectiveness of their response to crises and the quality of public services provided. The differences identified between communities in the combat zone and those in the hinterland, as well as between different socio-demographic groups, underline the need to take these factors into account when formulating the current agenda of national and regional policies.

Key words: war, Ukrainian society, community resilience, trust, sociological research.